

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Юлияна Крумова Маринова, дм

за представения дисертационен труд

„Роля на магистър-фармацевта при консултиране на болни със ставни заболявания“

от ас. маг. фарм. Иво Куманов Куманов

докторант в самостоятелна форма на обучение в докторска програма по специалност **„Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“** (зачислен със заповед № Р-109-169/17.05.2016 г.)

професионално направление 7.1 „Медицина“,
област на висшето образование 7. Здравеопазване и спорт.

Настоящото становище представям в качеството си на член на Научното жури, назначено със Заповед № Р-109-149/04.05.2020 г. на проф. д-р Валентин Игнатов, дм - Ректор на Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ - Варна предвид доклад с вх. № 102-1004/24.04.2020 г от доц. д-р Наталия Ушева, дм – Ръководител на Катедра „Социална медицина и организация на здравеопазването“, с решение на Факултетния съвет на Факултет „Обществено здравеопазване“ при Медицински университет – „Проф. д-р Параскев Стоянов“ по Протокол №150/28.04.2020 г. за оценяване на дисертационния труд на Иво Куманов Куманов - докторант в самостоятелна форма на обучение в докторска програма по специалността „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“ - катедра „Социална медицина и организация на здравеопазването“, ФОЗ, МУ - гр. Варна с научни ръководители проф. Искра Мирчева, дм и проф. Илко Гетов, дф. Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита от катедрен съвет на катедра „Социална медицина и организация на здравеопазването“, ФОЗ при Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна, състоял се на 13.04.2020 г.

Становището е изготвено въз основа на представените **документи** по процедурата, които са в пълно съответствие с изискванията.

Кариерен профил на докторанта: Иво Куманов Куманов е роден през 1969 г. Възпитаник е на IV Езикова гимназия „Фредерик Жолио Кюри“ – гр.

Варна. През 1995 г. се дипломира като Магистър по фармация – Фармацевтичен факултет при Медицинска Академия - гр. София. Последователно работи като медицински представител (Smith-Kline Beecham 1995-1997); регионален мениджър, продуктово мениджър (Rhon-Poulenc Rorer, Aventis Intercontinental, Sanofi Aventis до 2007 г.); Национален търговски директор на Pfizer Luxembourg SARL България до 2012 г. Иво Куманов е управител и собственик на ЕТ „Фармаком – Иво Куманов, гр. Варна Аптека „Свети Лука 1“ от 1997 г. и до момента. От 2014 г. и до сега е асистент по Социална фармация, Фармацевтични грижи и Медицински изделия в Катедра „Организация и икономика на фармацията“ – Факултет „Фармация“ при МУ – Варна. В системата на следдипломното обучение има придобита специалност по „Организация и икономика на дистрибуторската и аптечна практика“ – 2019 г. МУ – Варна. Владее отлично и ползва в работата си френски, руски и английски чужди езици. Притежава лидерски умения и умения за екипна работа. Има проведени обучения по мениджмънт и меркетинг; мениджмънт и маркетинг на ключови клиенти; продажбени техники; логистика на лекарства.

Общо описание на дисертационния труд: Дисертационният труд съдържа 178 страници, онагледен е богато с 67 таблици и 38 фигури. Библиографската справка включва 206 литературни източника, от които 33 са на кирилица и 173 на латиница. Структуриран е в 8 части: Въведение; Цел и задачи; Методична част; Резултати и дискусия; Заключителна дискусия; Изводи; Приноси.

Актуалност и значимост на темата на дисертационния труд: Темата на дисертацията „Роля на магистър-фармацевта при консултиране на болни със ставни заболявания“ е в съответствие с профила на докторанта. Иво Куманов обосновава навременността и необходимостта на подобно проучване на фона на световната и национална практика. В България има единични проучвания за значението на ефективните фармацевтични грижи за пациенти със ставни заболявания, които се осигуряват от магистър-фармацевта в амбулаторната клинична практика и в научната литература не се намират данни за проведени проучвания за значението на фармацевтичната грижа при пациенти с остеоартрит. Прилагането на фармацевтични грижи е стандарт за фармацевтично обслужване, посредством тях се подобрява безопасната употреба на лекарства като непосредствена полза за пациента, и съответна отговорност на фармацевта в този процес. Разработването на програма за предоставяне на фармацевтична грижа за пациентите със ставни заболявания като част от добрата фармацевтична практика е от полза за здравето на пациента и в подкрепа на работата на магистър-фармацевта.

Въведение: Представлява **литературен обзор**, написан от Иво Куманов на 47 страници (26% от дисертационния труд), структуриран в 8 раздела: 1. Фармацевтична грижа – определение, обхват; 2. Същност и развитие на концепцията за фармацевтичните грижи. Историческо развитие; 3. Реализация на концепцията за фармацевтични грижи в световен мащаб; 4. Проблемът „непридържане към терапевтичния режим от страна на пациента“; 5. Приложение на фармацевтичните грижи при някои хронични заболявания; 6. Обща медико-социална характеристика на дегенеративните и възпалителни ставни заболявания; 7. Съвременна лекарствена терапия; 8. Обобщаваща дискусия. Използваните

литературни източници (206, от които 33 на кирилица и 173 на латиница), са достатъчни като брой, представляват научни публикации на български и чуждестранни изследователи и значими национални и международни документи, цитирани добросъвестно. Обзорът е написан на ясен и достъпен език и отразява задълбочено познание на обсъжданите проблеми и умело боравене с научната терминология. От начина на представяне на литературния обзор е видно умението на автора аналитично да представя научна информация и да аргументира актуалността и значимост на темата на дисертацията, както и подхода на научното изследване.

Цел и задачи: дефинирани са прецизно на две страници от дисертационния труд. **Целта е** „да се изследва ролята на магистър-фармацевта за подобряване на физическото състояние на хронично болните със ставни заболявания (остеоартрит) чрез приложение на индивидуализирана фармацевтична грижа.“. Изследователските задачи са представени в 3 пункта, пряко свързани с постигането на целта, ясно формулирани: 1. Да се анализира достъпната съвременна литература по въпросите на предоставяне на фармацевтични грижи и да се открият особеностите на фармацевтичните грижи при болни с хронични дегенеративни и възпалителни ставни заболявания; 2. Да се разработи алгоритъм за предоставяне на индивидуализирана фармацевтична грижа на пациенти със ставни заболявания (остеоартрит); 3. Да се проведе проучване за оценка на алгоритъма за предоставяне на индивидуализирана фармацевтична грижа на пациенти със ставни заболявания (остеоартрит) с 5 подзадачи: оценка на факторите за възникване на ставно заболяване; демографски фактори; рискови фактори; степен на физическа активност, затруднения, болка; влияние на приложената фармацевтична грижа за подобряване на използването на лекарствени продукти и медицински изделия. Представени са **5 хипотези на изследването:** 1. Степента на физическа активност се подобрява след предоставянето на фармацевтична грижа; 2. Затрудненията при определени движения намаляват след предоставянето на фармацевтична грижа; 3. Болката при определени движения намалява след предоставянето на фармацевтична грижа; 4. Индексът на телесна маса, като основен рисков фактор за възникване на ставно заболяване, намалява след предоставяне на фармацевтична грижа; 5. Предоставената фармацевтична грижа подобрява безопасността и ефективността на използваните НСПВС.

Методична част: се представя на 10 страници от дисертацията в **5 раздела:** 1. Дизайн и участници в проучването; 2. Социологически метод – структурирано интервю; 3. Индикатори на проучването; 4. Статистически методи; 5. Алгоритъм на фармацевтична грижа за пациенти със ставно заболяване (остеоартрит). **Дизайнът** на проучването е контролирано, полево експериментално проучване, в което участниците – пациенти на 3 аптеки за периода 01.06.2016 – 31.05.2019 г. са разделени в две основни групи: експериментална, получаваща фармацевтична грижа и контролна, обслужвана по стандартен начин. Аптеките са подбрани по два критерия: местоположение в близост до лечебни заведения, в които практикуват ортопеди и травматолози и наличие на квалифицирани магистър-фармацевти, подготвени за консултиране на болните по алгоритъма за предоставяне на фармацевтични грижи за пациенти със ставни заболявания (остеоартрит). Определен е минимален размер на извадката 342 души.

Регистрирани при първото посещение в аптеките са 490 пациенти, които приемат да участват в проучването – 280 души в експерименталната група и 210 души в контролната. След третото планирано посещение на пациентите в аптеката окончателния им брой е 248 в експерименталната и 178 в контролната група. **Инструментарият**, приложен в емпиричното социологическо изследване, **включва специализиран въпросник за структурирано интервю, разработен за целите на проучването, представляващ адаптирана модификация на следните въпросници:** Demographic and Health History Questionnaire; Health History Follow-up Questionnaire; The WOMAC (Western Ontario and McMaster Universities) Index of Osteoarthritis. Интервюто е проведено при пациентите от двете групи в **началото** на проучването и **двукратно след** това през интервали 4-6 месеца. Същото включва **10 групи въпроси:** социално-демографски показатели; образование; клинична и рентгенологична диагноза; предшестваща травма; проведено хирургично лечение; здравословно състояние; самооценка на двигателната активност; вредни навици и нездравословен начин на живот; лечение и профилактика в момента; проследяване и консултации от магистър-фармацевт. Оценена е надеждността на въпросника в частта за двигателна активност с помощта на Кронбах – алфа коефициента. **Измерванията** са описани в детайли за проучваните признаци на наблюдение при пациентите със ставни оплаквания със затруднение в движенията и/или болка. **Статистическите методи** са представени също така в детайли: описателна и аналитична статистика, при проследяване и сравняване, което потвърждава, че Иво Куманов ги познава в детайли. Статистическият анализ е осъществен чрез IBM SPSS v. 23. Представен е **алгоритъм на фармацевтична грижа** за пациенти със ставно заболяване (остеоартрит): Пациенти със затруднения и/или болки при физическа активност, приложен индивидуално за всеки пациент от експерименталната група с дефинирани **етапи** със съответна специфика за приложение, подробно описани и онагледени от докторанта.

Резултати и дискусия: Тази част от дисертацията обхваща 93 страници (52%), прецизно подредена и богато онагледена с таблици и фигури, структурирана в 4 основни раздела, последователно за **сравнителното проучване с проследяване** на пациентите от двете групи (експериментална и контролна): 1. Демографски фактори; 2. Индикатори на проучването (степен на физическа активност; физическа активност и затруднения; физическа активност и болка); 3. Допълнително изследвани фактори; 4. Фармацевтична грижа при използването на медицински изделия и лекарствени продукти. Разделите на резултатите и дискусията кореспондират с поставените задачи в дисертационния труд. Всеки един от разделите е правилно структуриран, резултатите са представени добросъвестно и задълбочено. Изложението на резултатите и тяхната дискусия отразяват уменията на Иво Куманов да борави с данните от научното изследване, да прилага подходящите методи за статистически анализ. Тази част от дисертационния труд заслужава особено внимание, предвид своята особена обемност и трудоемкост (много променливи величини, включени в статистическия анализ, многобройни хипотези, получили статистическа оценка в сравнителния анализ).

Заклучителна дискусия: представена е на 7 страници и синтезира в значителна степен богатите резултати от собственото проучване.

Изводи и приноси: Изводите са сведени до 8, съответстващи на поставената цел, задачи и хипотези в дисертационния труд. Същите са умело формулирани и пряко свързани с изследователската цел и задачи. **Приносите** са представени в две групи: **научно-теоретични** и **приложно-практически**. **Научно-теоретичните приноси са сведени до 4:** 1. За първи път у нас е детайлно проучен и анализиран въпросът за прилагането на концепцията за фармацевтична грижа при пациенти със ставни заболявания (остеоартрит). 2. Базирайки се на обстоен преглед на съвременната научна литература, са открити особеностите на фармацевтичните грижи при болни с хронични дегенеративни и възпалителни ставни заболявания. 3. За първи път у нас е разработен алгоритъм за предоставяне на индивидуализирана фармацевтична грижа на пациенти със ставни заболявания (остеоартрит). 4. Въз основа на въведения алгоритъм и доказаните ползи от приложението му, са предложени специфичните етапи за прилагане на фармацевтична грижа на пациенти със ставни заболявания (остеоартрит). **Приложно-практическите приноси са 4:** 1. За първи път у нас са оценени и дефинирани факторите за възникване на ставно заболяване, имащи значение за предоставяне на оптимална индивидуализирана фармацевтична грижа с цел подобряване на физическото състояние на пациентите. 2. Създаденият алгоритъм е приложен при всички пациенти със ставни заболявания (остеоартрит) и може да бъде използван за скрининг, като недиагностицираните болни със ставни оплаквания следва да бъдат насочени към ортопед или ревматолог за оценка на състоянието и поставяне на своевременна диагноза. 3. Разработеният, приложен и оценен алгоритъм за предоставяне на фармацевтична грижа на пациенти със ставно заболяване (остеоартрит) може да бъде успешно въведен в аптечната практика. 4. В резултат на началното приложение в практиката на предложения алгоритъм е установена ролята и приноса на фармацевта в общия терапевтичен подход и в интердисциплинарния екип при лечение на пациенти със ставно заболяване (остеоартрит).

Автореферат: Авторефератът е написан на 67 страници, структуриран е според изискванията и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

Във връзка с дисертационния труд Иво Куманов представя: **три пълнотекстови публикации и шест участия** в научни форуми.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научно-теоретични, методологични и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и **отговарят на всички изисквания** на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на МУ - Варна. Представените материали и дисертационни резултати **напълно съответстват** на специфичните изисквания, приети във връзка с Правилника на МУ – Варна за приложение на ЗРАСРБ. Дисертационният труд показва, че докторантът Иво Куманов **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения и **демонстрира** качества за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Това ми дава основание убедено да дам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси.

Предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на **ас. Иво Куманов Куманов** в докторска програма по специалността „**Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията**“, професионално направление 7.1 „Медицина“, област на висшето образование 7. Здравеопазване и спорт.

08.06.2020 г.

гр. Стара Загора

Изготвил становището:

проф. д-р Юлияна Крумова Маринова, дм

